

DÂRÜ'L-FÜNÛN'DA "FELSEFE"

*Doç. Dr. Ülker ÖKTEM**

Dârü'l-fünûn, bilindiği üzere, 19. yüzyılın son çeyreğine doğru, çeşitli yıllarda, dört kez kurulmuş ve kapatılmış bir Osmanlı yüksek öğretim müessesesidir. Dârü'l-fünûn kurulduğu sıralarda, burada, henüz, felsefe eğitiminden söz etmek mümkün değildir. Çünkü, Dârü'l-fünûn'da felsefe eğitimi, onun üçüncü kez açılışında, ilk kez gündeme getirilmiştir. Medreselerin¹ yüksek öğretim kurumu olarak fonksiyonlarını yitirmeye başlaması üzerine, Osmanlılar, medreselerin yanısıra, Batı'daki "Üniversite" ayarında bir yüksek öğretim müessesesi kurmak için birtakım teşebbüslerde bulunmuşlardır.

İlk Dârü'l-fünûn kurma teşebbüsü, 1846 yılında olmuştur. İlk Dârü'l-fünûn dersleri ise, 1862 (H.1279) yılında serbest dersler şeklinde başlamış ve bu dersler 1864 (H. 1281) yılında, Atik Ali Paşa Camii karşısında, Nuri Efendi Konağında sürdürülmüştür. Bir müddet sonra, 1865'de bu konağın yanmasıyla birlikte Dârü'l-fünûn da kapatılmıştır².

İkinci teşebbüs, 1865'de olmuş, bina 1869 (H.1286)'da tamamlanabilmiş ve 1870'de Sadrazam Ali Paşa'nın da hazır bu-

* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

1. 15. yüzyılda, gerek Fatih'in kurmuş olduğu Sahn-ı Seman medreselerinde, gerekse onun gelişmiş şekli olan Süleymaniye medreselerinde matematik, astronomi ve tip gibi aklî bilimlerin yanında, yine bu bilimler arasında sayılan felsefe okutulmuştur.

2. Mehmet Ali Aynî, "Osmanlı Dârü'l-Fünûn'u", *Dârü'l-fünûn Edebiyat Fakültesi Mec. C.1, S.1, s.7'deki dipnot.*

lunduğu bir törenle "Dârü'l-fünûn-ı Osmanî" açılmış, Hoca Tahsin Efendi de Dârü'l-fünûn müdürlüğüne tayin edilmiştir. 1869'da bir de "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" hazırlanmıştır. Bu nizamnameye göre, "Dârü'l-fünûn-ı Osmanî"de "*Hikmet (Felsefe)* ve Edebiyat", "İlm-i Hukuk" ile "Ulûm-u Riyâziye ve Tabiiye" şubeleri kurulmuştur. Yine, bu nizamnameye göre, Dârü'l-fünûn'da öğretim süresi üç yıl olmuş ve derslerin Türkçe verilmesi ilke olarak kabul edilmiştir. Ancak, Türkçe ders vermeye muktedir eğitimciler yetiştirilinceye kadar, derslerin Fransızca verilmesi kabul edilmiştir³.

Yine bu nizamnameye göre "*Hikmet (Felsefe)* ve Edebiyat" Şubesi'nde şu dersler okutulmuştur:

1. İlm-i Terkib-i Vücut-ı İnsânî (Biyoloji)
2. İlm-i Ahvâl-i Nefs (Psikoloji)
3. Mantık
4. Meânî ve Beyan
5. İlm-i Kelâm
6. İlm-i Ahlâk
7. Hukuk-ı Tabiiye
8. İlm-i Tarih
9. İlm-i Aruz
10. Tarih-i Umumî
11. İlm-i Asâr-ı Atika (Arkeoloji)
12. İlm-i Meskukât (Nümizmatik)
13. Yunanca
14. Latince,
15. Arapça
16. Türkçe
17. Fransızca

3. Ali Arslan, *Dârü'l-fünundan Üniversiteye*, s. 31; *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi*, madde 84.

Görüldüğü üzere, "*Hikmet (Felsefe)* ve Edebiyat Şubesi" olarak felsefenin adı geçmekle birlikte, henüz bu şubede bile felsefe eğitimi söz konusu değildir.

1869 nizamnamesi tam mânâsıyla uygulanamadığı için ikinci teşebbüs de başarısız olmuş, hoca ve talebe azlığından dolayı, "Dârü'l-fünûn-ı Osmanî" iki yıl içinde, 1871 (H.1288)'de kapanmıştır⁴.

Üçüncü teşebbüs 1873 (H.1290) yılında gerçekleştirilmiştir. "Dârü'l-fünûn-ı Sultânî" denilen bu okul, 1878'de öğretime başlamış, 1881-1882'de ise öğretime son verilmiştir. Edebiyat Şubesinde başlıca şu dersler okutulmuştur:

1. Mantık
2. **Hikmet (Felsefe)**
3. İlm-i Âsâr-ı Atika
4. Tarih-i Umumî
5. Arap Edebiyatı
6. Yunan Edebiyatı
7. Latin Edebiyatı

"Dârü'l-fünûn-ı Sultânî"nin kapatılmasından sonra, yine, yeni bir Dârü'l-fünûn açılmasına ihtiyaç duyulmuş ve bu yüzden tekrar teşebbüse geçirilmiştir⁵.

Dördüncü teşebbüs, II. Abdülhamit zamanında gerçekleştirilmiştir. Dârü'l-fünûn'un bu kuruluşunda, "Fünûn-u Riyâziye", "Fünûn-u Tabiiye", "Ulûm-u Hukukiye", "Fünûn-u Hikemiye ve Edebiye" ve "İlâhiyât" olmak üzere beş şubeden oluşan Avrupa Dârü'l-fünûnları örnek alınmıştır. II. Abdülhamit dönemi devlet adamlarından Said Paşa, 1882-1885 yılları arasında, Maarif Nazırlığı yaptığı dönemde, böyle bir teşebbüste bulunmuştur. Said

4. Ekmeleddin İhsanoğlu, Dârü'l-fünûn Tarihçesine Giriş, İlk İki Teşebbüs, *Belleten*, C. 54, S. 209, s. 713.

5. Ali Arslan, *Dârü'l-fünûn'dan Üniversite'ye*, s. 40; E. İhsanoğlu, Dârü'l-fünûn Tarihçesine Giriş, Üçüncü Teşebbüs; Dârü'l-fünûn-ı Sultânî, *Belleten*, C. 57, S. 218, s. 202.

Paşa, 1894'de II. Abdülhamit'e sunduğu layihada Avrupa ve Amerika Dârü'l-fünûnlarının yukarıda sayılan beş kısımdan oluştuğunu, burada üç sene okuyup lisans diploması alamayanların devlet memurluğu yapamadıklarını, lisans üstünde iki yıl daha öğrenim görenlerin ise, en yüksek derece olan doktora derecesini aldıklarını ayrıntılı olarak anlatmıştır⁶.

1900'de, resmen açılan ve adına "Dârü'l-fünûn-ı Şâhâne" denilen bu Dârü'l-fünûn'un kuruluşunda, işte bu nedenle, Avrupa Dârü'l-fünûnları örnek alınmıştır. Bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin temelini oluşturan kurum da budur. Bu Dârü'l-fünûn, "Ulûm-ı Âliye-i Diniye", "Ulûm-ı Riyâziye ve Tabiiye", "Edebiyat" şubeleriyle, daha önce, II. Mahmut zamanında bir yüksek okul olarak açılmış olan "Tıbbiye" ile II. Abdülhamit zamanında açılmış olan "Hukuk" fakülteleri dahil olmak üzere, beş şubeden oluşmuştur⁷.

Bu fakültelerden, Hukuk fakültesinde, ilm-i usûl-i fıkıh, furû-u fıkıh, hukuk-u ticariye ve bahriye, usûl-i muhakeme dersleri Türkçe, diğer dersler Fransızca, Fen fakültesinde birçok dersler Türkçe, Edebiyat fakültesinde ise, **felsefe** ile tarih-i umûmî Fransızca; mantık, hem Fransızca, hem Arapça okutulmuştur. Öğretim süresi iki yıl olup yirmi öğrenci alınmıştır. Başlangıçta, Edebiyat fakültesinde okutulan dersler şunlardır:

1. Edebiyat
2. Edebiyat-ı Arabiye ve Farişiye
3. Edebiyat-ı Yunaniye
4. Edebiyat-ı Latiniye
5. Edebiyat-ı Fransuviye
6. **Felsefe**
7. Mantık ve Ahlâk
8. Tarih-i Umumî

6. a.g.e., s. 49; *Said Paşa Hatıratı*, s. 572-576.

7. a.g.e., s. 55.

9. Tarih-i Osmânî ve Tarih-i Düvel
10. Coğrafya-i Umûmî ve Osmanî
11. İlm-i Âsâr-ı Atika (Arkeoloji)
12. İlm-i Esâtir-i Evvelin
13. Usûl-i Terbiye ve Tedris
14. Etnografya
15. İlm-i Ahvâl-i Nefs
16. İlm-i Bedâyi

II. Meşrutiyet döneminde Edebiyat şubesinde yapılan en önemli değişiklik, yabancı diller kısmının açılmasıdır⁸.

1912'de, Emrullah Efendi'nin kurmuş olduğu ve "Ulûm-u Şer'iyye", "Ulûm-u Hukukiye", "Ulûm-u Edebiye", "Ulûm-u Tıbbiye" ve "Fünûn" olmak üzere beş şubeden ibaret olan Dârü'l-fünûn'da, 1914-15'lerde "Ulûm-u Şer'iyye Şubesi" lağvedilmiş bu şubenin öğrencileri "Dârü'l Hilâfeti'l-Âliye" adıyla reforme edilen medreselerin yüksek kısmına devredilmiştir⁹.

Yine, Emrullah Efendi'nin gayretleriyle bir nizamname hazırlanmış ve bu nizamname, 1919'a kadar yürürlükte kalmıştır. Daha sonra, bu nizamname yetersiz görülerek yeni bir nizamname hazırlanmış ve 24 Ekim 1919'da yürürlüğe girmiştir. "Dârü'l-fünûn-u Osmânî Nizamnâmesi" olarak adlandırılan bu nizamnâmenin birinci maddesinde, Dârü'l-fünûnun "Maarif-i Âliye"nin gelişmesine ve ilerlemesine yardım edecek "Hukuk", "Tıp", "Edebiyat" ve "Fünûn" fakültelerinden oluşmuş, bilimsel bir kurum olduğu kay-

8. Ali Arslan, *Dârü'l-fünûn'dan Üniversiteye*, s. 62; *Istanbul Dârü'l-fünûnu Tâlimatnâmesi*, madde 2. II. Meşrutiyetin ilk yıllarında "Dârü'l-fünûn-ı Osmânî" diye anılmaya başlanan Dârü'l-fünûn'un adı, daha sonraları, özellikle 1913'den itibaren, "Istanbul Dârü'l-fünûnu"na dönüştürülmüştür.

9. Ali Arslan, a.g.e., s. 64; Bu hususta Mehmet Ali Aynî şunları söylemektedir: "18 Eylül 1330 (1914) tarihinde bir "İslâh-ı Medâris Nizamnâmesi" yapılmış ve ona göre Selimiye Camii civarında Şeyhü'l-İslâm Ali Himmet Hayrullah Efendi merhum tarafından mükemmel bir surette "Abdülhamid Evvel" adına inşa edilen medrese, "Medresetü'l-Mütehassısın" adıyla açılmıştı. Bunun üzerine "Ulûm-u Şer'iyye Şubesi"nin Dârü'l-fünûn dahilinde kalmasına lüzum kalmadığı anlaşılmış ve bu şube ilga olunmuştur" (Bkz. Mehmet Ali Aynî, *Dârü'l-fünûn Tarihi*, s. 48).

Ayrıca, **Felsefe**, **Tarih-i Felsefe** ve **Arap Felsefesini**, Tefsir, Kelâm, Fıkıh, Usûl-i Fıkıh ve Usûl-i Fıkhın bir dalı olan "İlm-i Hilâf"la birlikte, nizamnâmenin on altıncı maddesi uyarınca, "**Ulûm-u Şer'iyye Şubesi**"nin hem ders programında, hem de imtihan grubu içerisinde görüyoruz. Burada, felsefe ve felsefe tarihi ayda altı kez verilmiştir¹³.

Şu halde, felsefe, Dârü'l-fünûn programında, hem "Ulûm-u Edebiye", hem de "Ulûm-u Şer'iyye" Şubesi'nin dersleri arasında yer almıştır.

Yukarıda, haftalık saatleriyle birlikte, okutulan dersleri gördüğümüz Edebiyat Şubesinin, şimdi de, sınıflara göre haftalık toplam ders saatlerini, yani ders cetvelini görelim:

Okutulan Dersler:	Sınıflar:			Haftalık Toplam Ders Saati:
	I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	
Edebiyat-ı Türkiye	2	2	2	6
Felsefe	3	3	3	9
Tarih-i Felsefe	—	—	2	2
Terbiye	—	2	—	2
İktisâd	1	1	1	3
Mahâsin	—	2	—	2
Tarih-i Umûmî	4	2	2	8
Tarih-i Osmanî	2	1	1	4
Coğrafya	1	1	1	3
Tarih-i Edebiyat-ı Arabiye	—	—	2	2
Edebiyat-ı Arabiye	4	4	4	12
Edebiyat-ı Farisiye	3	3	3	9
Fransızca	3	3	3	9
İngilizce	2	2	2	6
Almanca	2	2	2	6
Rusça	2	2	2	6

13. Mehmet Ali Aynî, a.g.e., s. 45-46.

Bu derslerden, Fransızca, İngilizce, Almanca ve Rusça'dan biri, Edebiyat-ı Arabiye ve Edebiyat-ı Farsî'den de biri zorunluymdu.

Cumhuriyetin arifesinde ve ilk yıllarında, 1919'da yürürlüğe giren nizamnâmeyle, Edebiyat fakültesinde okutulması kabul edilen dersler ise şunlardır:

1. Türk Tarih-i Edebiyatı,
2. İran Tarih-i Edebiyatı,
3. Arap Tarih-i Edebiyatı
4. Garp Tarih-i Edebiyatı
5. Şerh-i Mütûn-u-Edebiye,
6. Mantık,
7. Ahlâk,
8. Terbiye,
9. Ruhiyât,
10. İçtimâiyât,
11. **Tarih-i Felsefe,**
12. **Metafizik,**
13. **İslâm Felsefesi,**
14. Tabii Coğrafya
15. Beşerî Coğrafya
16. İktisâdî Coğrafya
17. Memâlik-i İslâmiye Coğrafyası,
18. Kıtaat Coğrafyası,
19. Tarih-i Siyâsî,
20. Akvâm-ı İslâmiye Tarihi,
21. Yunan-ı Kadîm ve Roma Tarihi,
22. Son Asırlarda Avrupa ve Devlet-i Osmaniye Tarihi
23. Akvâm-ı Şarkiye-i Kadîme Tarihi,
24. Kurûn-u Vustâ'da Şark Akvâmı Tarihi.

Ayrıca, bu nizamnâmeyle, daha önce Dârü'l-fünûn'dan çıkarılmış olan "Ulûm-u Şer'iyye Şubesi" yine Dârü'l-fünûn'a dahil edilmiş ve böylece Dârü'l-fünûn, "Ulûm-u Şer'iyye Şubesi", "Ulûm-u Hukukiye Şubesi", "Ulûm-u Tıbbiye Şubesi", "Fünûn Şubesi" ve "Ulûm-u Edebiye Şubesi" olmak üzere, yine, beş şubeden oluşmuştur. "Fünûn" Şubesi, "Ulûm-u Riyâziye" ve "Ulûm-u Tabiiye" olarak ikiye, "**Ulûm-u Edebiye**" Şubesi de **Felsefe**, Tarih ve Coğrafya, Ulum-u İçtimâiye, Edebiyat ve El sine (Yabancı Diller) olarak beşe ayrılmıştır. Öğrenim süreleri, Tıp Şubesinde altı, Ulûm-u Şer'iyye ve Hukukiye'de dört, diğer şubelerde ise üç yıl olarak belirlenmiştir.

Önceleri, "Ulûm-u Şer'iyye", "Ulûm-u Edebiye" ve "Fünûn" Şubeleri, Zeynep hanım konağında toplanmışken, daha sonra, ilk iki şube birleştirilerek bir müdüre havale edilmiştir. Çeşitli yıllarda ise, bu şubelerin müdürlüğünü Mahmut Zarif bey, Hayret Efendi, İzmirli İsmail Hakkı, Mehmet İzzet bey ve Mehmet Emin bey yapmışlardır. Bu Dârü'l-fünûn'da, eğitime katkıda bulunmak üzere yeterli sayıda ve seviyede eğitimci bulunmadığı için Avrupa'dan, özellikle Almanya'dan yirmi kadar öğretim üyesi davet edilmiştir. Bunların on tanesi, edebiyat fakültesinde, altı tanesi fen fakültesinde, dört tanesi de, hukuk fakültesinde görev almışlardır. Edebiyat fakültesinde görev almış olanlardan birisi, Prof. Dr. Jacobi'dir. Prof. Dr. Jacobi, burada, **Felsefe**, **Metafizik**, Mantık ve Usûliyat dersleri okutmuştur.

1919-1920 senelerine ait öğrenci kılavuzuna göre, Edebiyat fakültesi **Edebiyat**, **Felsefe**, **Tarih** ve **Coğrafya** olmak üzere dört şubeye ayrılmıştır.

Felsefe şubesinde şu dersler okutulmuştur:

1. **Mâbâdettabiiya (Metafizik)**,
2. Bediiyât (Güzel Sanatlar)
3. **Tarih-i Felsefe (Felsefe Tarihi)**,
4. Mantık,
5. İçtimâiyât,

6. İslâm Felsefesi Tarihi,

7. Ahlâk,
8. Ruhiyât,
9. Terbiye.

Edebiyat fakültesinde, bazı dersler de bir sömestre, yani yarım sene halka açılmıştır. Bu dersler ve müderrisleri şunlardır:

1. Metafizik	Rıza Tevfik bey ¹⁴
2. Tarih-i Felsefe	Mehmet Emin bey ¹⁵
3. Terbiye	İsmail Hakkı bey
4. Ruhiyât	Mustafa Şekip bey
5. Osmanlı Tarihi	Ahmet Refik bey
6. Tabii Coğrafya	Faik Sabri bey
7. Beşeri Coğrafya	Ali Macit bey
8. Şerh-i Mütûn	Ferid bey

Bu derslerde dinleyici olarak bulunan kimselerin, elementer düzeyde bilgilere sahip olmaları gerekmektedir.

Cumhuriyet döneminde, Dârü'l-fünûn gelişmiş, 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisât Kanunu gereğince, yüksek seviyeden din bilginini yetiştirmek üzere Dârü'l-fünûn'da yeniden bir İlâhiyât Fakültesi açılması kararlaştırılmıştır. 1924'de alınan bu kararla,

14. Rıza Tevfik (1868-1951): Kendisi, "Rehber-i İttihâdî Osmanî" özel lisesinde Türkiye'de ilk kez felsefe dersleri vermiş, "*Felsefe Dersleri*" adını taşıyan liseler için ilk felsefe ders kitabını yazmış ve 1914'de yayınlamıştır. Dârü'l-fünûn'da vermiş olduğu "Metafizik" adlı derste ise, ilkin "felsefe" kelimesinin mânâsı, menşei ve tarihi üzerinde durmuş, daha sonra, felsefenin konusu, amacı ve faydası hakkında ayrıntılı olarak bilgi vermiştir.

15. Mehmet Emin Erişirgil (1891-1965): Dârü'l-fünûn'da vermiş olduğu "Tarih-i Felsefe" adlı derste, özellikle, İlkçağ felsefesinden Sofistler ve Sokrates, Modern çağ felsefesinden ise, Descartes ve Descartes'çılar üzerinde durmuştur. Ayrıca, Boirac'tan "*Felsefe Dersleri*"nin birinci kitabı olan *Psikoloji'yi (İlm-i Ahval-i Ruh)* çevirmiş; "*Kant ve Felsefesi*" adlı bir eser kaleme almıştır. Descartes'a ilişkin kaleme aldığı yapıtı ise yarım kalmıştır. *Dârü'l-fünûn Edebiyat Fakültesi Dergisinde* çeşitli felsefî makaleler yazmıştır. "*Nietzsche ve Bilgi Teorisi*" adlı makalesi ile Pragmatizme meylini gayet açıkça göstermiştir.

Dârü'l-fünûn'da İlâhiyât Fakültesine yer verilmiş ve bu suretle Dârü'l-fünûn'daki fakülte sayısı yine beşe çıkmıştır¹⁶.

1924'de Maarif Bakanlığınca onaylanmış bir talimatnâme de yayınlanmıştır. "İstanbul Dârü'l-fünûn'u Talimatnâmesi" olarak anılan bu talimatnâmenin altıncı maddesi gereğince, Edebiyat Fakültesinde okutulacak dersler şunlardır:

1. Terbiye,
2. Bediiyat,
3. **Metafizik**,
4. Tarih-i Siyâsî,
5. Türk Lisanî Tarihi,
6. Arap Tarih-i Edebiyatı,
7. Türk Tarih-i Edebiyatı,
8. Akvâm-ı İslâmiye Tarihi,
9. İran Tarih-i Edebiyatı,
10. Türkiye Tarihi,
11. **Felsefe-i İslâmiye**,
12. Garp Tarih-i Edebiyatı,
13. Kurûn-u Vustâ Tarihi,
14. İçtimâiyât,
15. Ahlâk,
16. **Tarih-i Felsefe**,
17. Ruhiyât,
18. Akvâm-ı Kadîme-i Şarkiye Tarihi,
19. Yunan ve Roma Tarihleri,
20. Mantık,
21. Beşerî ve İktisâdi Coğrafya,
22. İslâm ve Türk Coğrafyası,
23. Tarih
24. **Felsefe-i Edyân**.

16. Mehmet Ali Aynî, a.g.e., s. 58; Ali Arslan, *Dârü'l-fünûn'dan Üniversiteye*, s. 86.

Bu nizamnâmenin sekizinci maddesi gereği, İlâhiyât fakültesinde de okutulacak olan derslerden bazıları tefsir, hadis, kelâm, fıkıh ve tasavvuf tarihinin yanısıra **Metafizik**, Ruhiyât, Ahlâk, **İslâm Felsefesi Tarihi**, İçtimâî Ruhiyât ve **Tarih-i Felsefe**dir.

Edebiyat fakültesinin tedris heyetine gelince: **Tarih-i felsefe**'yi Mehmet Emin bey, **Metafizik**'i Ahmet Naim bey, **İslâm felsefesi**'ni **Felsefe-i Edyân**'ı ve terbiye derslerini İzmirli İsmail Hakkı bey (bu zât, aynı zamanda, İlâhiyât fakültesinde Fıkıh Tarihi, Usûl-i Fıkıh ve İlm-i Hilâf derslerini vermiştir.), Ruhiyât'ı Mustafa Şekip bey, Ahlâk'ı Mehmet İzzet bey, Mantık derslerini Nimetullah bey, İçtimâiye derslerini ise Necmettin Sadak bey vermiştir¹⁷.

1932'de, Hukuk, Fen, Edebiyat, İlâhiyât ve Tıp fakültelerinden oluşan Dârü'l-fünûn'un Edebiyat fakültesinde yine, Felsefe, Edebiyat, Tarih ve Coğrafya şubeleri vardır. Felsefe şubesinde Ruhiyât, İçtimâiyât, Terbiye ve Ahlâk dersleriyle birlikte, Mantık, **Metafizik**, **İslâm Felsefesi**, **Felsefe Tarihi** dersleri yine Mehmet Emin Erişirgil, Mehmet İzzet, Mustafa Şekip Tunç, Necmettin Sadak, İsmail Hakkı gibi felsefeye, sosyolojiye, psikolojiye ve pedagojiye emek vermiş kimselerce okutulmuştur.

İsviçreli Albert Malche'in raporuna dayanılarak Kerim Erim ve Avni Başman'ın eliyle, 1933'de yeniden kurulan Dârü'l-fünûn Edebiyat fakültesinde de bu kimseler felsefe, psikoloji, sosyoloji ve pedagoji dersleri vermişlerdir.

Dârü'l-fünûn'da felsefe dersleri vermiş olan Mehmet İzzet, "*Dârü'l-fünûn'da Felsefe Dersleri*"¹⁸ adlı makalesinde şunları söylemiştir: "Dârü'l-fünûndan çifte hizmet bekleniyor. Bir taraftan bilimi besleyen ve büyüten bir akademi olmak, öte taraftan ma'mur, deneyimli iş adamı, devlet kurumlarında belli saatlerde çalışan so-

17. Mehmet Ali Aynî, a.g.e., s. 73.

18. Mehmet İzzet, Dârü'l-fünûn'da Felsefe Dersleri, *Dârü'l-fünûn Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, S.2, s. 125-126.

rumlu şahsiyetler yetiştiren bir yüksek okul olmak. Bu iki amaç, zaman zaman birbirine aykırı gibi gözükür... Esasında, Dârü'l-fünûnlarda aranılan bu çifte hizmetin, mutlak surette birbirine zıt olduğunu söylemek mümkün müdür? Pratik için teori şarttır... Felsefe, hayat ve evrene ait nihâî meselelerle uğraşır. Fakat hayat ve evrenin düzeltilmesi için, Dârü'l-fünûn'dan felsefe diploması almak gerektiğini, ya da bu amaca hizmet ettiği görülmeyen felsefenin boş ve işe yaramaz olduğunu kimse iddia edemez. Buna rağmen, felsefenin pratikte oynadığı bir rol vardır: Edebiyatı ve güzel sanatları canlandıran ve onlara ulviyet veren, bilginlerin dar araştırma alanında kapanıp kalmalarına engel olan, dinin zayıfladığı yerde, fertleri ebediyete bağlayan felsefedir. Özetle, bilim ve felsefeyle uğraşmak imtiyazı, kurumlara ya da belli şahıslara verilmiş değildir. Çünkü, bilim ve hayat birbirleri için hem araç hem de amaçlardır. 19. yy.'da, Dârü'l-fünûnlarda bilimin derinleştirilmesi ve ilerletilmesi esas kabul edilmiş, eğitim yeteneği ikinci derecede görülmüştür... Felsefe derslerinde önemli olan, her kitapta bulunabilen konulardan ziyade, o konuların birbirine bağlantı tarzı olduğundan, öğrenciler, öğretmenlerinin fikir silsilesini daha yakından ve ayrıntılı olarak zapt etmeğe çalışmalıdırlar. Dârü'l-fünûnumuzda felsefe eğitiminin başlıca kusuru, bir tek diplomayla, lisans diplomasıyla sona ermesidir. Gerçi, doktora diploması da vermek mümkündür ama henüz, bunun hiçbir isteklisi ve aday çıkamamıştır. "Öğretmen olmak için lisans yeterli, o halde doktora ne zahmet?" diye düşünen öğrencileri de mazur görmeliyiz. Fakat Dârü'l-fünûnumuzun Dârü'l-fünûn olması için bir an önce, doktora imtihanının önem kazanması lazımdır. Dârü'l-fünûnumuz'da birinci devre, felsefe tedrisatı bâki kalmalı, ama ders programı tamamen değişmelidir. Ders saatlerinin miktarı şimdiki kadar kalmakla beraber, uygulama saatlerinin miktarı hiç olmazsa ders saatleri miktarı kadar olmalı, uygulama sadece metin çevirisiyle sınırlı kalmayıp, felsefe tarihine ait notları da içermelidir. İkinci devrede ise, ders saatleri arttırılmalıdır. Avrupa Dârü'l-fünûnlarında olduğu gibi, hocaların bazı sömestrelere öğrenciye özel ders açmak yerine genel bir ders vermesi ya da bir saat fazla uygulama yapması mümkün olmalıdır. Herkese mahsus genel dersler, belirli saatlerde aynı

hoca tarafından verilmelidir. Yüksek seviyeden okullarda bilimsel araştırma yapmak isteyenler için doktora şart olmalıdır."

Mehmet İzzet, bu konudaki sözlerini "Dârü'l-fünûn tedrisatının ve özellikle felsefe tedrisatının tekâmülü için hatırıma gelen en önemli noktalar bunlardır"¹⁹ diye bitirmiştir.

Dr. Akil Muhtar Özden de "Dârü'l-fünûnumuz Hakkında Bazı Mülâhazât" adlı yazısında, gerek hocaların yetiştirilmesinde, gerekse derslerin verilmesinde Avrupa Dârü'l-fünûnlarının örnek alınması gerektiğini vurgulamış, Dârü'l-fünûnumuzun ciddî bir şekilde islâh edilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu islâhât yapıldıktan sonra, ancak on sene içerisinde, Dârü'l-fünûnumuzun Avrupa Dârü'l-fünûnları seviyesine çıkacağını ve hocalarının Avrupa'da adlarını duyurabileceklerini kaydetmiştir. Bu suretle, Türkiye Dârü'l-fünûnunun, Avrupa bilim ailesine dahil olacağını, Türk milletinin öz malı bir Türk bilim ve irfanının meydana geleceğini vurgulamıştır²⁰.

Şu halde, Dârü'l-fünûn'da felsefe, ilk kez, onun üçüncü kez kuruluşunda gündeme getirilmişse de, 1933'e kadar varlığını sürdürmüş; eğitim ve öğretimin çekirdeğini oluşturmuştur. 1933'de yapılan Üniversite Reformu ile, bu tarihten itibaren, felsefe, önce, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde, daha sonra, başta, İkinci Dünya Savaşı başlarında ünlü Fransız hindolog Olivier Lacombe tarafından kurulan A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi felsefe bölümünde ve sonra, diğer fakültelerin felsefe bölümlerinde varlığını sürdürmüştür ve sürdürecektir.

19. Mehmet İzzet, a.g.mkl., s. 132.

20. Akil Muhtar Özden, *Dârü'l-fünûnumuz Hakkında Bazı Mülâhazât*, s. 19-20.

KAYNAKÇA

- Arslan, Ali: *Dârü'l-fünûn'dan Üniversiteye*, İstanbul, 1995, Kitabevi Mtb.
- Akil Muhtar Özden: *Dârü'l-fünûnumuz Hakkında Bir Mülâhazât* İstanbul, 1340 (1924). Matbaa-i Ahmet İhsan.
- Aynî, Mehmet Ali: *Dârü'l-fünûn Tarihi*, İstanbul, 1927, Yeni Mtb.
- : "Osmanlı Dârü'l-fünûnu", *Dârü'l-fünûn Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, Sene. 1, (Mart 1332).
- Dölen, Emre: Dârü'l-fünûn, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, 1985, s. 476-477.
- Ergin, Osman: *Türk Maarif Tarihi*, III-IV, İstanbul, 1977.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin: Dârü'l-fünûn Tarihçesine Giriş: İlk İki Teşebbüs. *Belleten*, C. 54, S. 209, Ankara, 1990, s. 669-738.
- : Dârü'l-fünûn Tarihçesine Giriş: Üçüncü Teşebbüs. Dârü'l-fünûn-ı Sultânî. *Belleten*, C. 57, S. 218, Ankara, 1993.
- Koştaş, Münir: "Ankara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi". *A.Ü. İlahiyât Fakültesi Dergisi*, C. 31, A.Ü. İlahiyât Fakültesinin Kuruluşunun 40. yıl Özel Sayısı, Ankara, 1989, A.Ü. Mtb.
- Mehmet İzzet: Dârü'l-fünûn'da Felsefe Dersleri, Dârü'l-fünûn Edebiyat Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 2, Yıl 1925 (Mayıs-Haziran).
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilâtı*, Ankara, 1984, TTK Mtb.
- Dârü'l-fünûn Edebiyat Fakültesi Talebe Rehberi (1335-1336/1919-1920), İstanbul, Matbaa-i Amire.